

vsem širši družbeno-ekonomski sistem in ne toliko politika. Državna politika pa lahko pozitivno izboljša to strukturno neenakost spolov, čeprav je ne more povsem odpraviti.

Andrej Pančur

VSAK ČAS IMA SVOJO POLITIKO IN SVOJ CEREMONIAL

Magdalena Hawlik-van de Water, *Der Schöne Tod, Zeremonialstrukturen des Wiener Hofes bei Tod und Begräbnis zwischen 1640-1740*, založba Herder, Wien-Freiburg-Basel, 1989, 211 strani.

Knjiga Magdalene Hawlik-van de Water je delo o "praznovanju" smrti na cesarskem Dunaju. Avtorica raziskuje pogreb in žalovalno obredje na Dunajskem dvoru. Časovno se omejuje približno na čas med leti 1640-1740, to je na čas od smrti cesarice Ane in njenega moža Matije in na čas izgradnje kapucinske grobnice (1633) in sega do nastopa vladanja cesarice Marije Terezije v leto 1740.

Avtorica se v delu ne omeji le na posamezne običaje, ampak je predmet preučevanja in vrednotenja vse, kar je bilo povezano s cesarjevo smrtjo in pogrebom. (Obravnava na primer simbolno in mnogopomensko govorico sarkofagov.) Pogrebni obred je predpisoval obnašanje vsakega posameznika, vse podrobnosti od oblek, voza, konjev, urejenosti kapele in druge opreme. Obred je upodabljal večni red. Avtorica seže pod baročno fasado ceremoniala do njegovih simbolnih pomenov. Obred, ki je utelešal tako dinastijo kot državo, je bil skozi vso svojo opremo in govorico knežja samoupodobitev in je reflektiral tako občutek za življenje takratnega časa, svetovni nazor in politično prepričanje. Predstavljal je obenem žalost in triumf. Bil je instrument gospodstva.

Dvorno kapucinsko grobnico, ki so jo začeli graditi leta 1622, avtorica predstavi le na kratko, saj je o njej pisala že v drugem delu.¹

Kot primer žalnega ceremoniala do potankosti opiše obredje, ki je spremljalo smrt cesarja Leopolda I. leta

1705. Začne s časom, ko se je cesar začel poslavljati od življenja; poroča o njegovi slabosti in slabem apetitu, spovedi, smrti, obredih, balzamiranju; navaja točno določen razpored čutja cesarskih komornikov in opiše pogrebni ritual in sam pogreb v cesarski grobnici. Zanimivost: medtem ko so krsto s truplom pokopali v kapucinski grobnici, so žaro s cesarjevim sreem shranili v kapeli Marije Loretske v Auguštinski cerkvi. Vladarski paradni sprevod je bil dvorna predstava za ljudstvo, pogreb v grobnici pa je bil omejen le na dvor.

Avtorica posebej na osnovi vladarskih pogrebov habsburške hiše v času baroka, preuči tudi obleke umrlih, pogrebni sprevod, pogrebe otrok, oblačila žalujočih, glasbo, zadušnice, stroške pogreba, kovance in medalje ter žalne pridige. Analizira vse od žalne mode do žalnega odra, ki je v svoji baročni mogočnosti segal celo do obokov cerkvene ladje. Izčrpno se posveti tudi glasbi, ki ob "praznovanju" smrti ni imela majhne vloge.

Privilegiran položaj je v modi našel svoj pomemben izraz. Moda je bila sredstvo, s katerim so se predstavniki dvora ločili od ostalih. Bila je del statusa plemiške družbe, tako kot insignije, navade in geste. Na dvoru so ločili več stopenj žalovanja, ki so se odražale tako v žalni obleki kot v pričeski, kozmetiki in drugi opravi (npr.: različnim stopnjam žalovanja so ustrezale različne barve mečev). Žalne obleke so nosili ves čas žalovanja (običajno tri mesece). Najbolj znana vdova, ki je nosila žalno obleko ves čas po smrti soproga (petnajst let), je bila Marija Terezija.

Žalni oder (*castrum doloris*), ki so ga zgradili po načrtu arhitektov, je bil središče liturgije. Običajno so vzdignjeno mesto s krsto obdajali mogočni stebri z visokim baldahinom, nanj in okoli njega so bili postavljeni številni kipi (angelov ipd.), grbi, mrliški simboli, prapori, cesarske insignije, številne sveče in bakle. Na mrliškem odru so našli svoje mesto tudi pomembni politični uspehi pokojnega in dinastije. Včasih so oder izdelali celo v podobi slavoloka zmage. Oder je bil središče ne le zadušnice, ampak tudi pridig, ki so predstavljale hvalnico umrlemu in ciljem monarhije.

Žalovanje pa se je lahko tudi prekinilo, na primer ob rojstvu, krstu, vladarjevem godu, obisku drugega vladarja ali če je bilo na dvornem koledarju praznovanje (npr. pust).

Avtorica meni, da je bilo dvorno življenje praznovanje, ki ga žalovanje ni bistveno omejevalo - med prazniki je dvorna družba dosegla pravo podobo, takrat se je ta družba predstavila kot tisto, kar je želela biti, oziroma kot tisto, kar je verjela, da je. Dvorno življenje je bilo veliko gledališče, kot sta zapisala Alewyn in Sälze.²

¹ Magdalena Hawlik-van de Water, *Die Kapuzinergruft, Begräbnisstätte der Habsburger in Wien, Wien-Freiburg-Basel, 1987.*

Ali kot je nekoč zapisal George Duby: "Lepe smrti so v vsakem času prazniki; razkrivajo se kot na odru, pred številnimi gledalci, ki pozorno spremljajo vsako gesto, vsako besedo, ki jo pričakujejo od umirajočega; pričakujejo, da jim pokaže koliko velja, da govori in se obnaša svojemu dostojanstvu primerno."

Matevž Košir

V ZAČETKU SO BILI PUBLICISTI

Milko Mikola: Sodni procesi na Celjskem 1944 - 1951, Zgodovinski arhiv v Celju (Zbirka študijc), Celje 1995, 229 strani.

Potem ko se je s koncem 80. let nekako unesla poplava različnih "ran", "trilogij" in podobnega pisanja, ki je bilo mimogrede povsem soliden prvi poskus ovrednotenja nekega dolgo zamolčanega obdobja, je že bil čas, da o tem problemu (zlorabi sodstva v ideološke namene) spregovori tudi "zgodovina".

Prvi strokovni teksti (pa naj je šlo za delo Janžekovičeve komisije ali za "dachausko komisijo" pod Baveonovim vodstvom) so se ubadali predvsem z najbolj razvpitimi sodnimi procesi, medtem ko je večina "manj opaznih" še vedno čakala pravičnega ovrednotenja. Za resnično prelomnico v zgodovino pisju te "prevratne dobe" smemo žal šteti edinole delo dr. Jere Vodušek Starič, ki je s svojim Prevzemom oblasti kolegom ponudila solidno osnovo za raziskavo povojnih (in medvojnih) anomalij, vezanih na obračun revolucionarnih sil s starimi strukturami.

Medtem ko gre pri Prevzemu oblasti za globalen, mnogokrat kar suhoparen opis "pravnega" ozadja omejenih obračunov ter podrobno raziskavo razvoja oblastnih in sodnih instanc (in ustrezne zakonodaje), se knjiga Milka Mikole ubada bolj z udejanjanjem normativnih aktov in delovanjem sodnih (in oblastnih) organov "na terenu". Avtor se v začetku prvega poglavja sicer nasloni na prej omenjeno delo (le toliko, kolikor je to potrebno za nujno seznanitev bralca z družbenim in pravnim okoljem, v katerem knjiga posega), kasneje pa črpa predvsem iz svojih prejšnjih objav (partizansko vojaško sodstvo na Celjskem, izvensodne usmrtitve med vojno in po njej - poboji). Novost so opisi pro-

cesov pred vojaškima sodiščema mesta Celja in mariborskega vojnega področja - senat v Celju (sodišči sta sodili med drugim tudi nemškimi industrijskim podjetnikom) ter opis procesov proti pripadnikom Slovenskega domobranstva (pred istima vojaškima sodiščema). Avtor se v nadaljevanju ukvarja s procesi pred senatom Sodišča slovenske narodne časti julija in avgusta 1945, končno pa preide na najobsežnejše gradivo, ki je nastalo z delovanjem avgusta 1945 ustanovljenih narodnih sodišč (Okrožnega in Okrajnega sodišča v Celju). Fond obeh sodnih instanc je bil za pisea prav gotovo najzahtevnejši, saj je po lastnih besedah pregledal za obravnavano obdobje (1945 - 1951) nad 10.000 sodnih spisov.

"Izplen" tega mukotrpnega dela nam avtor predstavlja v naslednjih šestih poglavjih, v katere je združil procese glede na udeležence: procesi proti industrialcem in obrtnikom, trgovecem, kmetom, delavcem, duhovnikom in redovnikom ter procesi proti pripadnikom ilegalnih skupin in organizacij.

Prav zadnji sklop (procesu proti "bandam") je bralca s Štajerskega še posebno zanimiv. Razgrinja nam povsem nove poglede na povojne poskuse rušenja sistema "od znotraj" (v Sloveniji), hkrati pa nas seznanja s celo vrsto usod, vzgibov in motivov, ki so vodili povsem običajne delavce in kmete, da so (mnogokrat neprostovoljno) postavili življenje (in imetje) na koeko ter poiskali (ali dobili) stik s skupinami, ki so pod različnimi imeni "operirale" po podeželju, oznanjujoč skorajšnji napad zahodnih zaveznikov, kraljevo vrnitev ali kaj tretjega. Nepojasnjena (in zato še mikavnejša) ostaja tudi hipoteza o vlogi oblastnih (partijsko-vojaških) struktur pri formiranju (vsaj nekaterih) jeder tovrstnih skupin.

Avtor svojo razpravo zaključi s kratkim opisom vseh v tekst "neuvrščenih" procesov - zlasti tistih s področja verbalnih deliktov, katerih sankecioniranje pa je bilo itak vedno odvisno od trenutne ledene ali medledene dobe v družbenih strukturah (beri: Partiji).

Kaj torej zapisati kot lastno videnje predstavljenega dela?

Naj se na začetku omejim na samo "opremo" knjige. Pohvalna so tipično "arhivistična" pomagala (osebna kazala in seznanila), avtorjev posluš za podajanje tematike pa bogato izpričujejo tudi številne druge priloge (fotografije, predvsem pa domiselni izbor arhivskih dokumentov).

Razbitost virov med številne inštitucije (Zgodovinski arhiv v Celju, arhiv MNZ, arhiv INZ) je prav gotovo

² Alewn Riehard, Sälze Karl, *Das Grosse Welttheater, Die Epochen der Höfisehen Feste in Dokumente und Deutung, Hamburg 1959.*